

Kutassuk először a társadalmi életjelenségek közül a gazdasági életnek kriminálaetiológiai jelentőségét.

A gazdasági élet ui. nem pusztán az animális lét természeti alapja, hanem a társadalom kulturális és erkölcsi fejlődésének legfőbb tényezője is.

Amiként áll az egyesre, hogy a magasabb intellektuális és erkölcsi fok elérésének, ha nem is létfeltétele; de elsőrangú támasza a rendezett gazdasági élet, úgy fokozottabb mértékben áll ez a társas konglomerátumoknál.

Az erkölcsök tisztaságának gazdasági viszonyokkal való szoros összefüggését egy nép jogrendszere sem tünteti oly klasszikus világossággal fel, mint a római. A római felfogás irányelve szerint tudvalevőleg a család etikai természetű, miért e fontos társadalmi intézmény egyedüli szabályozói a jó erkölcs követelményei voltak. És bár e princípium tipikusan római, mégis a szükség kényszerítő parancsa alatt álláspontját áttöri s a felek vagyoni viszonyait jogilag szabályozza, mert "a vagyontalanság, a házastársi viszonyt még lényegéből is kiforgathatja; a nőből könnyen ágyast csinálhat"¹ s innen a jószokás, hogy a szülők a férjhez adott leánnyal vagyont (res uxoria) is adnak.²

Gazdaság és erkölcsiség tehát ikertestvérek. A felfogás nem új, amint láttuk s ha már ősi jogrendszerek nem is domborítják azt oly tisztán ki, mint a római, annak szárait mégis mindenütt feltalálhatjuk.

De mit nem mutatnak a népek jogrendszerei, azt felfedik azok gazdaság- és kultúrtörténetei egyfelől, a gazdasági élet és kriminalitás párhuzamos hullámszerűsége másfelől. Ha ui. valamely társadalom meghatározott időre eső gazdaságtörténetét ugyanazon időre szorítókozó művelődéstörténetével hasonlítjuk össze, illetve kriminalitásának alakulását ugyanazon időre eső gazdasági viszonyaival állítjuk kapcsolatba, nyilvánvalóan látszik, hogy a gazdasági élet fellendülését, mint napot az árnyék nyomon követi a közerkölcsiség fellendülése s viszont a gazdasági élet stagnálását az erkölcsi élet visszafejlődése.

1 Farkas Lajos: A római jog történelme. Kolozsvár.

2 Bechmann: "...gerade der Sitte, dem Manne eine Vermögensvermehrung zuzubringen, verdankt die römische Frau die würdige Stellung, die sie im ehelichen Hause einnimmt" (Das röm. Dotalrecht).

Az ember ösztönéletében szerepet játszó szükségletek között a két legerősebb: az ön- és fajfenntartás szüksége. Mióta ember e világon él — azóta azt állandóan ez a két erő hajtja: éhség és szerelem! S e motorikus erők között is sorrendben az éhség áll elől.

Ama hosszú fejlődés folyamán, melyre az emberi nem visszanezhet, e primitív, animális szükségletek mellett a magasabbrendű, kultúrzsükségletek egész raja alakult ki. E szükségletek kielégítésére törő erőket azután minden társadalom uralkodó osztálya — a maga érdekkörének megfelelő — szabályokkal igyekezett megzabolázni: megvonva a cselekvések megengedett és tilos határvonalát. Ily módon a fejlődés pályáján, az átöröklés biológiai törvénye következtében igen sok — egyidőben még csak a jog és erkölcs könyveiben előforduló — jogi és erkölcsnorma ment át vérünkbe.

Ezeknek előrebocsátását az tette szükségessé, hogy jobban megvilágítsuk a gazdasági viszonyoknak a fejlődés mai fokán álló embertípusra való szerepét. Nyilvánvaló tehát, hogy azok az ellenerők, melyek az ént a jogi értelemben vett: tilos és megengedett két pólusa közti oszcillációjában az előbbinek vonzókörétől tárvoltartják, sokkal feszültebbek, mint voltak tegnap vagy még azelőtt.

És mégis vannak szükségletek, melyek előtt kiapadnak a különben még oly erős erkölcsi egyéniségből eredő kontradetermináló források is.

Az evolucionizmus processzusa alatt támadó és erőfokában fokozódó új szükségletek csak másodrendűek az önfenntartás szüksége mellett, mert ez utóbbi ki nem elégített állapotában csak rövid időn belül maradhat meg: az egyén pusztulása nélkül. Itt van tehát eme lényeges különbség az organizmus minden más és ezen szüksége között. Minden organizmus élni akar. Törekvésének, szükségletei kielégítésére irányuló cselekvéseinek korlátai és szabályozói a jog tételei csak addig lehetnek, míg azok önfenntartásában, ha gátolják is; de végleg meg nem akadályozzák, mert az élethez való fiziológiai ragaszkodás előtt leomolnak mindazok a külső korlátok, melyek az élet enyészete nélkül betarthatók nem volnának.

Ezért jut tehát a gazdaságnak, mint az önfenntartási szükséglet kielégítési forrásának, minden mást oly messze mértékben felülmúló jelentőség a kriminalitás aetiológiájában.

(In: *Kriminológia. Budapest, 1912. 217-219. pp.*)

Drágaság és kriminalitás

Egy társadalom nyugodt fejlődését csakis a szükségletek harmónikus kielégítése biztosítja. Ezért az áraknak minden olyan — akár természetes, akár mesterséges okokon alapuló — alakulását, mely a szükségleti és ezek között legelől az önfenntartási eszközök megszerzését megnehezíti, vagy lehetetlenné teszi: a társadalom disszólúciója követi. Ez a folyamat majd hirtelen kitörő forradalmakban, majd a társadalom lappangó degenerációjában nyilvánul meg.

Mint minden szervezetnek megvannak a maga élősdí, akként minden társadalomnak is megvan a maga patológiája. De azért abban a nagy harcban, melyet a struggle for life-ban szokás jellegzetesen kifejezésre juttatni, azok a népek maradnak a küzdők sorában, azaz jutnak magasabb színvonalra, melyeknél a fizikai és szellemi fejlődés alapjául szolgáló erőforrásokat a küzdelem teljesen ki nem meríti.

Egy társadalom patológikus oldalát éppen legfőbb életmozzanataiban fedezhetjük fel, vagyis a születés, házasságkötés, kivándorlás és bűnözés mikénti alakulásában.

Ha most azokat a tényezőket kutatjuk, melyek e négy főcsoportba osztott társadalmi jelenség fejlődési irányát szabályozzák, úgy ezek között legelől találjuk a gabonaneműek áralakulását. A társadalom fejlődésében ui. a drágaság nem jelent egyenlő értelmet a szükségletek kielégítésére szolgáló összes javaknál. Valamely nép népességi és bűnözési hullámozásánál az önfenntartás legközvetlenebb eszközei viszik a vezető szerepet. Ezek sorában pedig legelől áll a tápszerek királya, a kenyér. Ezért mondhatjuk Földessel: "Nincsen tárgy, mely az emberi élet háztartásában nagyobb fontossággal bírna, mint a gabona. Hiszen már a római költő mondja: "Cereris sunt omnia munera; sine Cerere friget Venus."¹

Rég letűnt népek történelme éppen olyan gazdag a kenyérért folytatott küzdelmekről, mint amilyen hangos ma a társadalmi osztályharc ugyane célért. Innen ered ama — már a messze múltba visszanyúló — törekvés, hogy a kenyér ára hatóságilag szabályoztassék, illetve annak előállítására állami sütőhelyeken történjék (Egyiptom, Róma; középkorban: Anglia, Németország).

(In: *Kriminológia. Budapest, 1912. 222-223. pp.*)

¹ Földes Béla: Statisztikai előadások, II. sorozat, Budapest, 1905.